

Trilinguitad davent da l'emprima classa

Il model da las scolas en las valladas ladinhas da la provinza Bulsau

DA BARBLA ETTER, BULSAUN

■ **Las scolas da la Val Badia e la Val Gherdëina enonuschan in model da scola spezial: la scola paritetica. Quai vul dir che la mesadad da l'instrucziun vegn fatga per talian e l'autra mesadad per tudestg. Ladin han ils scolars duas uras ad emna, el è dentant er lingua per explicaziuns, spezialmain en las emprimas classas.** En la lingua materna han ils scolars pouca instrucziun, ma els èn suenter la scolaziun quasi perfetgamain trilingus, vitiers vegnan in pèr uras d'englais en la scola mesauna. Sco vegn pia organisada l'instrucziun cumplexa da linguas?

En l'emprima classa han ils scolars gia trais linguas, l'instrucziun vegn dentant basada sin ina lingua: En Val Badia sin il talian, en la Val Gherdëina sin il tudestg. Daspera han ils scolars duas uras ladin, e sis uras en la terza lingua. A partir da la segunda classa è l'instrucziun alura en tut las duas vals paritetica: La mesadad da l'instrucziun vegn regnida per tudestg, l'autra per talian. Per il ladin restan duas uras d'instrucziun. En realitad vegn il ladin surtut en las emprimas classas duvrà dapli, roms sco gimnastica, chant, dissegn e religiun vegnan instruids per ladin. Ils uffants che vegnan en scola han per gronda part discurrì a chasa mo ladin, uschè ch'il ladin serva sco lingua explicativa.

Instrucziun da linguas integrativa

Già ils pli pitschens scolars – en Italia vani gia cun tschintg onns e mez a scola – vegnan uschè confruntads cun trais linguas, ed els fan quai a moda suverana. In nov model d'instrucziun duess uss facilitar anc dapli l'emprer linguas: L'in-

strucziun da linguas integrativa. L'Italia ha approva la lescha Moratti che porta ina refurma da scola cun dapli paisa sin l'instrucziun da linguas. L'instrucziun da linguas integrativa duess eliminar la separaziun tranter las diversas linguas d'instrucziun e mussar las parallelas tranter las differentas linguas. En tut las emprimas classas da la Val Badia e la Val Gherdëina ha entschavì quest onn da scola l'instrucziun da linguas integrativa. Ils scoars da l'emprima classa da las duas vals ladinhas han uss in'ura ad emna instrucziun da lingua integrativa, quai vul dir che las trais linguas ladin, tudestg e talian vegnan unidas en l'instrucziun da quella lecziun.

Theodor Rifesser da l'intendenza da scola da la provinza da Bulsau ha dumandà *Werner Carigiet* da gidar ad organisar e dad accompagnar questa nova furma dad instrucziun. El vegn uss mintgatant en las vals ladinhas per scolar ils magisters e per far ina visita ad els en scola. *Werner Carigiet* explitga, ch'i saja fitg impurtant da dar cleras instrucziuns als uffants, tge lingua ch'els ston discurrer en tge mument. Maschadar las linguas en quel stil ch'ins mida entamez la frasa, quai porta mo confusiuin.

Exempel per il Grischun

Werner Carigiet è intgantà da l'instrucziun da linguas integrativa ed el è surstà sin tge aut nivel che uffants da ses onns vegnan gia da reflectar davart la lingua. *Carigiet* è er persuadì che las scolas ladinhas sajan idealas per far quista instrucziun, naginas autras scolas fissan capavlas da far quest'instrucziun sin uschè in aut nivel. El di: «Il sistem quà è fantastic, tut l'Europa vess da guardar sin quest sistem e tgi che è monoling è atgnamain in pauper diavel.»

El è da l'avis che tut las scolas grischunas pudessan s'occupar cun las trais linguas chantunales ed integrar models da dictactica da linguas integrativa.

Scola e linguas

Ma er en las scolas ladinhas n'è l'instrucziun betg adina stada trilingua. La scola ha, sco tut la regiun er, davos sai ina istorgia cumplexa e variada er gist quai che pertutga las linguas. Sut la monarchia austriaca vegniva instrui tudestg, in pèr uras talian ed il ladin para d'esser stà lingua d'explicaziun fin l'onn 1916 en la Val Badia e la Val Gherdëina. Suenter ina refurma era tut l'instrucziun mo pli tudestga en ils onns 1916 fin 1921. Cun Mussolini a la pussanza ha entschavì l'onn 1921 l'instrucziun exclusivamain per talian. Cun la pussanza dals naziu-

nalsocialists en il Tirol dal sid era l'instrucziun alura puspè mo per tudestg en ils onns 1943 fin 1948.

Pir cun l'emprim statut d'autonomia l'onn 1948 han ins introducì il model da la scola paritetica. La decisiun da far ina scola paritetica è stada ina decisiun politica e sociala, per chattar in model che cuntentass aderents dad ina scola tudestga ed aderents dad ina scola taliana. A l'entschatta ha quai dà dretgas polemicas e dispittas da scola, schizunt geniturs che han boicottà la scola cun quai ch'els n'han betg tramiss lur uffants en quella. Oz è la scola paritetica dentant acceptada e reconuschida da tuts. Areguard la trilinguitad ch'ils scolars cuntanschan, è ella segir in model degn da vegnir imitad dad autras regiuns europeicas plurilinguas.

Ils scolars da La Val celebreschaan l'inauguraziun da lur nova chasa da scola. FOTO B. ETTER